

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Александър Владимиров Шурбанов
на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „доцент“
в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“
по област на висше образование 2. Хуманитарни науки
професионално направление 2.1.Филология
научна специалност Английска литература: Романтизъм и Превод на култура

В конкурса за „доцент“, обявен в Държавен вестник, бр. 31 от 12.04.2019 г. и в интернет-страница на Пловдивски университет "Паисий Хилендарски" за нуждите на катедра Английска филология към Факултет Филологически, като кандидат участва д-р Витана Василева Костадинова от катедра Английска филология на Пловдивския университет

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № Р33-2882 от 11.06.2019 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в ПУ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1.Филология (наименование на научната специалност Английска литература: Романтизъм и Превод на култура), обявен за нуждите на катедра Английска филология към Филологическия Факултет.

За участие в обявения конкурс е подал документи единствен кандидат: гл. ас. д-р Витана Василева Костадинова от катедра Английска филология на ПУ.

Представеният от д-р Костадинова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, и включва следните документи:

- Молба
- Автобиография
- Диплома за висше образование
- Диплома за магистратура
- Диплома за образователна и научна степен „доктор“
- Списък на научните трудове

- Справка за изпълнение на минималните изисквания
- Анотация на материалите
- Документи за учебна работа

Кандидатът д-р Витана Костадинова е приложила общо 22 научни статии, 2 студии, 1 монография и 1 книга. Приемат се за рецензиране 10 научни труда, които са извън дисертацията и хабилитационния труд и се отчитат при крайната оценка. Не се рецензират 14 труда, свързани с темата на хабилитационния труд. Разпределението на научните трудове по съответни рубрики в страната и в чужбина е както следва: 2 книги, 2 студии и 19 научни статии, публикувани в България, 3 научни статии, публикувани в чужбина. Д-р Костадинова е и съредактор на два сборника с научни статии, включени в списъка на трудовете.

2. Кратки биографични данни на кандидата

Витана Костадинова е родена в Пловдив на 21.11.1970 г. Завършила е английска езикова гимназия с учителска специализация, а след това и петгодишно висше образование по български и английски език и литература с учителска правоспособност в Пловдивския университет. Придобива магистърска степен по литературата на Романтизма от Университета в Глазгоу. В 2008 г. Костадинова защитава в Пловдивския университет дисертация върху рецепцията на Байрон в България и получава образователната и научна степен „доктор“.

От 1995 г. тя преподава английски език и литература в Пловдивския университет и в 2006 г. е повишена в главен асистент. През годините е водила 6 бакалавърски курса по английска литература на Просвещението и Романтизма, както и по методи на преподаването на литература. В магистърските програми на специалност английска филология чете 3 лекционни курса. Автор е на учебни помагала. Участва в научно-изследователски проекти и изнася доклади на редица национални и международни конференции. Член е на Международното Байроново общество, на Българското англицистично дружество и на Съюза на учените в България.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

Лична оценка на учебно-педагогическата дейност на кандидатката не съм в състояние да дам, тъй като не съм имал възможност да се запозная непосредствено с тази ѝ дейност. Но цялата ѝ академична кариера досега показва, че тя е отличен преподавател и ръководител на научната работа на студентите (приложила е списък на ръководени от нея дипломанти).

Научната ѝ дейност познавам добре по постигнатите резултати. Д-р Костадинова фокусира изследователския си интерес предимно върху английската литература на Романтизма и нейната рецепция в България. Занимава се и с представянето на литературната класика в гимназиалните учебници и в университетските литературни истории. Във всички нейни трудове по тези проблеми личи солидната ѝ подготовка, сигурната методология, широк интелектуален кръгзор и чувствителност към спецификата на художествения текст. В документацията за конкурса са отбелязани 11 цитирания на нейни публикации в авторитетни международни издания. Прави впечатление и активното ѝ участие в национални и международни научни конференции – 28 за последните 18 години.

Монографията *Jane Austen Translated: Transformations Across Space and Time*, публикувана от Университетско издателство „Паисий Хилендарски“ през 2018 г., заслужава по-подробно разглеждане. Тя предлага критичен преглед на рецепцията на Остин в съвременния свят посредством междуезиковия, интерсемиотичния и межкултурния превод пряко няколко национални граници. Внимателно се проследява неравната история на запознаването на българските читатели, като се отчита нейното късно начало и внезапните изблици през новата епоха на енергична глобализация. Но това национално развитие съвсем не е единствен фокус на изследването. То се поставя в един ред с впечатляващото натрупване на филмови и други визуални адаптации, които се множат в англоговорещите страни. Авторката особено живо се интересува от въздействието на тези продукции върху възприемането на английската романистка у нас.

Монографията се разпростира върху внушителна по обем проблематика, като понякога се впуска в успоредно близко четене на оригинали и преводни текстове, докато в други свои части обглежда едромасщабни литературни процеси. Бих искал да открия онова, което по моя преценка представлява нейните най-успешни аспекти и най-съществените ѝ приноси към избраната тема. Секцията „Lost in Translation“ в Глава 2 се занимава с деликатното разграничение, което Остин прокарва между сродните понятия *persuasion* и *conviction* в романа си *Persuasion*, като показва колко важно е това разграничение за изграждането на образите на героините и за цялостната философия на книгата. На този фон ни се предлага картина на множеството несъответни решения, лишавачи българските преводи на романа от тези многозначителни детайли на повествованието. Някои от въпросните несъответствия очевидно се дължат на липсата на подобна двойка понятия в българския език, което ги прави пропуските почти неизбежни, но в повечето случаи авторката отбелязва, че те се коренят в недостатъчната чувствителност и езикова

компетентност на преводачите. Така изследването прави своите открития на базата на плодотворно съчетание на теоретични и критически интереси.

Подобен проблем за преводачите възниква от третирането на друга двойка свързани понятия, *sympathy* и *compassion*, в основата на още един от романите на Остин, *Sense and Sensibility*, който е предмет на анализ в Глава 3. С присъщата ѝ внимателност Д-р Костадинова изследва начините за съхраняване на това разграничение между близки типове чувствителност. Една трета двоичност, между романтично и иронично отношение – двата неразделни компонента на Остиновото романно изкуство, които в съчетание осигуряват привлекателността ѝ за поколения читатели, е осветлена в Глава 5, за да проличи разрушаването на това деликатно равновесие в повечето съвременни визуални адаптации – книжни илюстрации, комикси и филми, както и в продълженията на романите и в техните производни.

Не мога да не се съглася с разумната оценка на тези модни пренаписвания на творбите на Джейн Остин, изразена от авторката на изследването по следния достатъчно категоричен начин: „Културата наистина е в криза, щом се смята, че романите на Остин са твърде трудни, за да бъдат привлекателни за общия вкус без посредничеството на вампири и зомбита.“ И не съм сигурен дали тя искрено вярва в казаното в заключение или просто се опитва да завърши главата в опимистичен тон: „Положителното в производните и продълженията, дори и да са преопростени, е в това, че те предизвикват интерес към оригинала и новите поколения читатели се връщат към романите на Остин.“ Моето впечатление е, че тези модни продукти на нашето време само правят следващите поколения все по-малко способни да оценят високото изкуство на Остин и ги отдалечават от постиженията на цивилизацията.

Най-значимият принос на монографията на д-р Костадинова обаче може би се съдържа в Глава 4, посветена изцяло на обсъждането на полупряката реч (FID) като характерен повествователен маниер на Остин и нейното претворяване в превода на български. Авторката показва с множество примери, че преводачите най-често избират преизказното наклонение като най-подходящо средство за предаване ефекта на полупряката реч в оригинала. Този избор обаче е илюзорен, тъй като това наклонение не може да изрази многогласието на английската полупряка реч. То сплесква множествеността на дискурса, като привилегирова гласа на повествователя и по същество елиминира гласовете на характерите, преиначавайки техните образи. Авторката с право препоръчва на езиковедите да проучат по принцип съотношението между полупряката реч и преизказността. Изглежда съществува сериозен проблем в предаването на този предимно

англоезичен приюм на български, който се дължи на структурната асиметрия на двата езика, но и на разнородността на съответните литературни традиции. Д-р Костадинова заключава, че за съхраняване перспективата на характерите в потока на повествованието преводът не бива да разчита толкова на преизказването, колкото на модалните глаголи и на бъдещността. Тя също напомня на преводачите за неблагоприятното влияние, което всяко опростяване на Остиновия синтаксис може да окаже върху сложните внушения на полупряката реч. Тази секция на монографията буди искрено възхищение и аз се надявам, че д-р Костадинова ще продължи плодотворните си проучвания в набелязаната посока.

Самата всеобхватност и многостранност на труда неизбежно създава на моменти чувство за разнопосочност. Глава 3 например е изцяло съсредоточена върху търсенията на самата Остин и въобще не се докосва до общата за монографията проблематика на превода. От друга страна, секциите, свързани с въпросите на българските преводи, по необходимост трябва да цитират откъси на двата езика, английски и български, и така правят определени части от текста неразбираеми за международната публика на книгата, проблематизирайки нейния адресат. Това непреодолимо затруднение, разбира се, е свойствено за всички публикации, занимаващи се с превод на езици с ограничено разпространение, но цялостната ориентация на настоящата монография е неограничена от национална специфичност и затова немалкото българоезични цитати налагат върху нея печата на известна двойственост. Най-сетне, както често се случва при академични съчинения от този вид, Заключението е непропорционално кратко: състои се от една-единствена страница и се отклонява от нормалната за такава глава задача на обобщаване на резултатите от изследването.

Както вече казах, ще оставя извън това обсъждане четиринайсетте статии, които боравят с проблемите на монографията до голяма степен върху същия материал. Въпреки това, не се съмнявам, че тези публикации, всяка от които разглежда изолиран, по-тесен, точно определен предмет и е адресирана към различна аудитория по различен повод, са били много полезни за споделянето на откритията и възгледите на д-р Костадинова с академическата общност като цяло.

Останалите десет публикации ще бъдат разгледани в тематични групи. Четири от тях свидетелстват за продължаващия интерес на д-р Костадинова към присъствието на Байрон в България, предмет, който тя бе избрала за дисертацията си. „Byron as an Institution in Bulgarian Histories of Western European Literature“ (2013) обсъжда представянето на английския поет в гимназиалните учебници през седемдесетте и осемдесетте години на миналия век и разисква промените в учебните планове след отменянето на държавния

социализъм през 1989 г. След това статията се обръща към третирането му в историите на западноевропейската литература за университетските студенти. Открояващото се място на Байрон в тези обзори изглежда не е повлияно от политическите промени. Друга рецепционистка работа, “Meaningful Absences: Byron in Bulgaria” (2011), разсъждава върху причините за изключването на творчеството на Байрон или на отделни негови произведения от превода на западноевропейска литература в България през различни исторически периоди, като се започне с Възраждането и се премине през ранния ХХ век до социалистическия период. “Reception across Borders” (2009) сравнява описанията на живота на Байрон в британски биографии от ХІХ век и в популярни български публикации от края на ХХ век. Студията “The East as an Island and Inspiration” (2009) изучава личното запознанство на Байрон с Ориента и проследява срещите на Запада и Изтока в *Чайлд Харолд*, *Гяурът*, *Невестата от Абидос*, *Корсарят* и *Дон Жуан*. Стига се до заключението, че амбивалентността на тези срещи е била вдъхновяваща за английския поет и е повлияла на общото му понятие за идентитет, както и за личностното му развитие: контактите на Байрон с Изтока са допринесли за разширяване на неговия кръгзор и преосмисляне на стереотипното схващане за другия.

Две тясно свързани статии, едната написана на български, а другата на английски език, озаглавени „Сърце на сърцата: Шели в България“ (2009) и “Shelley’s Heart of Hearts in Bulgaria” (2015), се спират на различните образи на поета, изградени от ранните български модернисти и социалисти в края на ХІХ век. Те коментират първите преводи на поезията му на български, както и оригиналните стихотворения, които му посвещават Пенчо Славейков и – в малко по-късен период – Тодор Траянов.

“Myth and Ideology: British Romanticism in Comparative Literature Textbooks” (2009) се връща към коментара върху двете основни истории на западноевропейската литература за университетските студенти, написани съответно през социалистическия период и наскоро след него, като този път разтварят фокуса за по-пълен оглед на представянето на английския Романтизъм като цяло. Това, което проличава от изследването, е неотслабващата жизненост на един дълбоко вкоренен канон на английската литература в българската традиция. И централното място на Байрон още веднъж изпъква със своята забележителна устойчивост.

Останалите три статии нямат за предмет английската литература, но като разширяват изследователското поле на авторката, продължават да се занимават с една нейна постоянна тема, рецепцията на чужда литература и култура в България, процес, в който преводът играе определяща роля. Една от статиите, “Images of America or the American Presence in the

Bulgarian Revival Period” (2001) прави обзор на различните аспекти на това важно чуждо присъствие във формиращата епоха на възкръсналата за нов живот българска нация: представянето на Новия свят в пресата, просветителската дейност на протестантските мисионери на Балканите и първите преводни литературни произведения, които се появяват в страната по онова време. Другите две работи – „*Един цар* в училище – между мита и трагедията“ (2010) и „Античната драма в училище като превод на култура“ (2013) – проучват представянето на античната драма в българските гимназиални учебници и поставят въпроса за съвместимостта на нравствените системи на свързаните чрез рецепцията две разнородни цивилизации.

Повечето от тези статии имат да кажат нещо ново – преди всичко за проникването на чуждестранната литература и култура в България през изтеклите две столетия. Онези, които се занимават с Байрон като продължение на докторската дисертация на авторката, разкриват нови страни от явните и скритите тенденции в представянето на поета пред българските читатели през различните исторически периоди. Работите, посветени на отклика към поезията и политическите идеи на Шели се концентрират върху почти необсъждания досега мит за „сърцето на сърцата“, създаден около неговото име и предлагащ трайна тема в българската литературно-критическа мисъл и поезия. Статията за американското присъствие в българското национално възраждане предлага важни наблюдения по този интересен и все още недостатъчно изследван предмет. И най-накрая, макар и не по реда на значимост, четирите критически проучвания на начините, по които английската и старогръцката литература се въвеждат в официални образователни издания, открива една много нужна дискусия върху тези съществени въпроси, обикновено решавани в затворени академични кръгове.

Като взимам предвид посочените в тази рецензия безспорни достойнства на д-р Витана Костадинова като утвърден научен изследовател и преподавател, предлагам на уважаваното научно жури да приеме нейната кандидатура за академичната длъжност „доцент“ по английска литература: Романтизъм и превод на култура.

9 септември 2019 г.

Проф. д-р Александър Шурбанов